

Оксана ТИХОВСЬКА

ЕТНОПСИХОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ЗИМОВОГО ЦИКЛУ КАЛЕНДАРНОЇ ОБРЯДОВОСТІ ЗАКАРПАТТЯ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Випуск 2 (38).

УДК 398.332.4 (477.87): 159.922.4;

Тиховська О.М. Етнопсихологічне підгрунття зимового циклу календарної обрядовості Закарпаття; 15 стор.; Кількість бібліографічних джерел – 11; мова українська.

Анотація. У статті розглянуто новорічно-різдвяні ритуали українців Закарпаття крізь призму психоаналізу. Проаналізовано психологічне підгрунття обрядів випікання карачуна, водіння навколо різдвяного столу коня (або кози), вмивання родини перед вечерею снігом, обв'язування святкового стола ланцюгом, наслідування дітьми голосів тварин, настилання соломи під скатертю та на долівці домівки... Карачун розглядається як символ закінчення старого й початку нового річного циклу, як уособлення зимового сонця. Новорічний міф трактується не тільки як метафоричне уявлення про початок життя всесвіту, а також як символічна історія про появу виокремленої свідомості людини. Акцентовано на зв'язку новорічно-різдвяних свят з культом предків та уявленнях про потойбіччя.

Ключові слова: фольклор, міф, календар, Різдво, Новий рік, ритуал, повір'я, психоаналіз.

Календарну обрядовість українців досліджували І.Нечуй-Левицький, О. Потебня, Я.Головацький, О.Воропай, Г.Лозко, В.Давидюк, Ж.Янковська та багато інших вчених, акцентуючи увагу на її окремих елементах, пісенному супроводі та образах-символах. Метою цієї статті є осмислення взаємозв'язку зимових календарних ритуалів Закарпаття зі світовими космогонічними міфами, а також їх інтерпретація крізь призму психоаналізу. Під таким кутом зору обряди українців, пов'язані з Новим роком та Різдвом, ще не розглядалися, що зумовлює актуальність дослідження. Теоретичною базою цієї статті є праці Е. Едінгера, М.Еліаде, Дж. Кемпбела, Ю.Шилова та К.-Г. Юнга.

Календарні обряди народів світу порізному моделюють уявлення про світоустрій та плин часу, відображаючи розвиток свідомості людини й формування духовних стереотипів суспільства. Новорічні ритуали крізь призму символів циклічності буття проєктують процеси народження/життя/смерті людини та всесвіту, які постають тотожними у свідомості наших давніх предків. За спостереженням М.Еліаде, «релігійне свято – це реактуалізація первісної події, священної історії, де акторами виступають боги чи напівбожества. Священна історія розповідається в міфах. І тому учасники свята стають сучасниками богів і напівбожеств. Вони живуть у первісному часі, освяченому присутністю і діяльністю богів. Священний календар періодично відновлює час» [1, с.56]. Відтак, виконання календарних обрядодій створювало ілюзію причетності людини до процесу світотворення, наповнювало сакральною змістовністю її життя. На переконання К.-Г.Юнга, психічно здоровою й щасливою може бути лише та людина, яка живе символічним життям – вірить у щось таке (Бога, ідею...), що наповнює смыслом її буття на землі. Вчений згадує про ритуал племені індіців публо, який вони виконували щодня (ще в ХХ столітті) з цілко-

витою впевненістю в тому, що завдяки їх злагодженим магічним діям сходить сонце й життя світу триває, а якщо б вони раптом перестали виконувати свої обряди, то через десять років сонце більше б не зійшло і настав би кінець світу. «У них є щоденне життя, їх символічне життя. Вони прокидаються перед світанком з почуттям своєї великої місії й відповідальності: вони діти Сонця, Батька, і їх щоденний обов'язок допомагати батьку сходити над горизонтом – не тільки для себе, але й для цілого світу» [11, с.306]. Ми можемо говорити про подібні ознаки символічного життя в ритуалах українців, які закріплені в семантиці різдвяної та великодньої обрядовості. Адже ці свята теж роблять людину «помічником» божества, а розпалювання великих вогнищ у ці дні спрямоване на підсилення енергії сонця. Релігійний світогляд структурує життя людей, розмежовуючи рік на певні цикли, а це дає змогу усунути одноманітність, беззмістовність й страх перед смертю. «Коли люди відчувають, що вони живуть символічним життям, що вони актори в божественній драмі, це дарує мир. Це надає виняткового значення життю людини; все решта є банальним, і його можна відкинути» [11, с.307].

Календарна обрядовість зимового циклу базується на міфах про створення світу та перехід від хаосу до впорядкованого космосу. М.Еліаде вдало розмежував категорію часу на два типи: «мирський і священний, скороминущу тривалість і "последовність вічностей", вони періодично повторюються з нагоди свят, які утворюють священний календар» [1, с.56]. На думку дослідника, релігійна (віруюча) людина обов'язково виокремлює для себе такі дві часові площини, пов'язуючи їх з волею богів. «А оскільки найграндіознішою роботою богів було створення Світу, то згадування космогонії відіграє важливу роль у багатьох релігіях. Новий рік збігається з першим днем творення. Рік — це часовий вимір Космосу. Коли минув рік, то кажуть: "Світ пройшов"» [1, с.56].

Символом закінчення старого й початку нового річного циклу в зимових обрядодіях на Закарпатті був ритуальний хліб карачун. Він сприймався як уособлення зимового сонця, котре після 22 грудня починає набувати більшої сили. Карачун – великий хліб з пшеничної муки, подібний до паски, його назву пов'язують зі словами «короткий», «краткий» (подібні корені є в угорській, румунській, латинській мовах). «Спечений на Різдво карачун клали на круглу сковорідку, вкриту осиковим листям або ж сіном, соломною, кукурудзяними листками» [3, с.4]. Карачун мав лежати на куті стола, у нього могли увіткнути кілька колосків або гілочку з ялинки, яка нагадувала хрест, обв'язували прядивом, а також під ним інколи ховали гроші, аби родина була багата. Після того молилися і благословляли їжу.

«Про карачун згадується в одній із закарпатських колядок:

На святий вечур
Печи керечун,
А на Новий рік
Уже ся іспік» [3, с.4].

Можливо, карачун, як ритуальна страва, своєрідна жертва новонародженому молодому сонцю, яке потрохи набиралося сили, мав метафорично посилити енергію світила у період зимових свят – у момент часового переходу. А в день Нового року енергія сонця мала передатися членам родини, які нарешті куштували цей ритуальний хліб.

Вранці на Старий новий рік (14 січня) господар брав карачун і йшов з ним до криниці по воду, у деяких селах це називалося «йшов купати карачуна» (колись його справді занурювали у воду). Повернувшись до дому з водою, господар кидав карачун через хату (або ж котив його від порога до стола). І цей обряд є метафоричним дублюванням руху сонця по небу протягом року. «У такий спосіб відбувалося своєрідне ворожіння: якщо карачун падав на підшву – це віщувало вдалий рік, якщо ж «дуба» (догори підшвою) – до негараздів. Потім карачун підіймали, розрізали прядиво, яким він був обв'язаний, і аж тоді ламали на шматки й з'їдали, примовляючи: «На Новий рік – каречун утік». «Осику, (сіно, соломю) з-під карачуна на Старий новий рік не викидали, а обв'язували ним фруктові дерева, щоб краще родили» [3, с.5]. Отже, карачун асоціювався з роком, що минув, із завершеним часовим колом (оскільки його форма теж коло).

Водночас календарний рік ототожнювався з існуванням впорядкованого всесвіту та життям окремої людини, а новорічний міф на рівні символів відображав міфологічне уявлення не тільки про початок життя всесвіту, а також про появу виокремленої свідомості. За спостереженням Дж. Кемпбела, «основний принцип будь-якої міфології полягає в тому, що кінець є початком. Міфи про творення пронизані відчуттям фатуму, котрий по-

слідовно перетворює всі створені форми у нетлінні, з якого вони первинно виникли. Форми нестримно рухаються вперед, але невідворотно, досягаючи свого апогея, руйнуються й повертаються у вихідну точку» [2, с.266].

Магічні обрядодії, пов'язані з Новим роком та Різдвом, мали на меті підтримати світоустрій через відтворення прадавніх міфів про народження всесвіту, сонця, перемогу світлого божества над силами темряви. Язичники вірили у здатність людини й громади впливати на хід космічних процесів через слово та дію, але не з метою підкорення собі всесвіту, а заради допомоги йому. Такі міркування були близькі Дж. Кемпбелу, котрий заперечував трактування календарних обрядів у середовищі примітивних народів «як спроби керувати природою» [2, с.371]. Однак з іншим твердженням вченого можна посперечатися. Зокрема, він зауважив, що «у всіх насправді релігійних обрядах домінуючим мотивом є підкорення невідворотності долі – і в сезонних святах це є особливо очевидним» [2, с.371]. На нашу думку, таке міркування треба трохи трансформувати, змінивши визначення про «невідворотність долі» на «прагнення підтримати існуючий світоустрій». Через повторення новорічних обрядодій людина допомагала долі/божеству продовжити життя в проявленому світі й у такий спосіб сама уподібнювалася до творця. Слушним є спостереження М.Еліаде, що реактуалізуючи міфи, релігійна людина намагалася наблизитися до богів, уподібнитися до них через наслідування і в такий спосіб взяти участь у «божественному» бутті. «Наслідування божественних взірцевих моделей виражає і прагнення святості, і онтологічна ностальгія. У примітивних і архаїчних релігіях вічне повторення божественних жестів дозволяється лише як *imitatio dei*. Священний календар щорічно повторює те саме свято, відзначає ті самі міфічні події. Тобто священний календар "вічно повертає" певну кількість божественних жестів, і це твердження має сенс не лише стосовно примітивних, але й усіх інших релігій. Скрізь календар свят становить періодичне повторення тих самих первісних ситуацій, а, отже, є реактуалізацією того самого священного часу» [1, с.57].

Різдвяні та новорічні свята є важливою частиною духовного життя українців, оскільки акцентують на єдності маленької родини, великого роду й цілої нації. З іншого боку, вони дарують віру в можливість почати все з початку, з чистого аркуша, «запрограмувати» нову модель життя на наступний рік. За спостереженням М.Еліаде, «кожен новий рік відтворює космогонію, Світ створюється знову, і завдяки цьому час "створюється", відновлюється, "починається спочатку". Таким чином, міф космогонії править за взірцеву модель будь-якому творенню чи будівництву, його навіть використовують як ритуальний засіб зцілення. Стаючи символічно сучасником творення, знову ніби стаєш частиною первісної повноти. Хворий зцілює-

ся, бо він починає нове життя з невтраченим запасом енергії» [1, с.57]. У старому році залишаються сварки, хвороби, докори сумління, а в новому з моменту народження Ісуса Христа, зі Святого вечора символічно починається новий цикл, котрий психологічно налаштовує людей на оптимістичне світосприйняття, вселяє віру у зміни, які обов'язково покращать якість життя й з'явиться змога реалізувати все задумане. Різдво дарує людям віру в переродження особисте й суспільне, в очищення душі й колективної свідомості. Саме тому з давніх-давен існує багато ритуалів та словесних формул, які, на переконання наших предків, здатні сприяти такому переродженню й очищенню.

На Закарпатті перед початком різдвяної вечері «гасили світло, і господар у темноті заносив до хати в'язанку соломи. Господиня питала: «Що вносять до хати?», а чоловік відповідав: «Золото!» Тоді запалювали свічку й усі разом починали розкидати по підлозі солому, кричали «звірячими» голосами, наслідуючи домашніх тварин, що мало накликати значний приплід худоби» [8, с. 82]. Водночас, такий звичай тісно пов'язаний з біблійною оповіддю про народження Ісуса Христа у хліві серед тварин. Згідно з психоаналітичною теорією К.-Г. Юнга, тварини в міфах та чарівних казках є персоналізованими образами архетипу Тіні (її інстинктивного аспекту), а Ісус Христос асоціюється з архетипом Самості в християнському виро́ченні та апокрифах. Сфера колективного несвідомого є місцем взаємодії архетипів, де Самість виступає керуючим, божественним началом відносно інших праобразів. Відтак, слухним є спостереженням Е.Едінгера, що народження Спасителя «серед тварин означає, що прирештя Самості є інстинктивним процесом, частиною живої природи, що сягає корінням біології ества людини» [9]. Підсвідомо людина прагне бути подібною до Христа, і під час Різдва через певні ритуали наближає сакральне минуле до свого сьогодення, метафорично опиняючись в умовах, в яких побачив світ Син Божий. Розкидаючи під столом солому (щоб було подібно, як у хліві), наслідуючи голоси тварин (і так імітуючи їх присутність), господарі магічно моделювали ситуацію, в якій відбулося народження Ісуса Христа в себе вдома.

Аналізуючи архетип християнства, Е.Едінгер приходять до висновку, що на психологічному рівні людині просто необхідний міф про можливість досягнення духовної досконалості через приклад народженого у світі людей божества. На думку вченого, Ісус Христос асоціюється з архетипом Самості, а її народження «має відбутися у зовнішньому світі (*extra mundum*), оскільки є винятком, відхиленням від норм [...]. Якщо людина не хоче стати жертвою грубих життєвих обставин, пов'язаних з її фізичним існуванням, їй слід мати надсуспільну точку зору, тобто таку, що виходить за рамки цього фізичного світу» [9]. Таким чином,

віра в об'єктивацію ідеального духу в тілі людини – проектування архетипу Самості на видимий світ, стає передумовою різдвяної обрядовості і в системі християнства, і язичництва.

Після закінчення різдвяної вечері діти бавилися в тій соломі, шукали горіхи та яблука, а батько казав їм кудкудакати, як кури, аби кури добре неслися. Після цього обряду господар ішов до стайні годувати всю худобу, що там була. На Святий вечір всі домашні тварини мали бути ситі, бо вважалося, що в цей день вони можуть розмовляти. І якщо господар добре їх не накормив, то вони нібито можуть проклясти усю сім'ю. Такі вірування відображають, з одного боку, тотемічні уявлення праслов'ян, а з іншого, створюють своєрідну психологічну проекцію інстинктивного аспекту архетипу Тіні на домашніх тварин. З точки зору психоаналізу, інстинктивна природа людини в міфах та казках об'єктивується в образах тварин. Новий рік і Різдво асоціювалися у свідомості наших предків із сакральним часом, коли межі між проявленим світом та світом невидимим стиралися, а це метафорично створювало передумови для потрапляння непізнаного, дивовижного у світ людей – мовою психоаналізу, межа між свідомим і несвідомим ставала хиткою, і архетипи колективного несвідомого легко могли подолати бар'єр й стати досяжними для свідомості. Так, можливість об'єктивації архетипу Тіні виявлялася у віруванні закарпатців у здатність тварин говорити, мислити, проклинати у період різдвяних свят. Годуючи тварин, господар метафорично задовбував власні інстинкти, щоб вони і надалі залишалися контрольованими, «слухняними» й не вносили деструктивних тенденцій у життя.

У деяких селах Карпат існував звичай, пов'язаний з уявленнями про здатність душ померлих предків навідуватись до живих родичів напередодні Різдва. У с. Любинці Стрийського району Львівської області було записано такий обряд: у вечір перед Різдром господар заводив до хати коня і обережно водив його по кімнаті, щоб нічого не пошкодити. (Подібний ритуал зафіксований також в Шепетівському районі Хмельницької області, де «полазником водили живого коня, прикрашеного квітами» [5, с.73]). На думку Л.Мусіхіної, у міфології кінь сприймався, як тварина, причетна до створення світу, і саме в такій якості він згадується в «Голубиній книзі». В Україні збереглися народні перекази про здатність коня перевозити на спині душі померлих предків, а підтвердженням цьому є археологічні розкопки «поховань, розкиданих по усьому світу, де поряд із людським скелетом лежить один-два кістяки коней. Вочевидь, має місце уявлення про коня як про істоту першочергової важливості, без якої неможливо обійтись у потойбіччі» [5, с.75]. Згідно з народними уявленнями, під час різдвяних свят, коли межа між реальним та потойбічним світами стиралася, у гості до живих нащадків могли завітати душі праді-

дів. Кінь метафорично привозив на своїй спині душі померлих предків, котрі, як невидимі вершники, приходили в гості до нащадків. Крім цього, за спостереженням М.Еліаде, відвідування душами померлих живих родичів є символом призупинення світського (мирського) часу, парадоксальним встановленням співіснування «минулого» і «теперішнього». Таке накладання часових рівнів, на думку вченого, є насправді повним протягом зимових свят – «у період «хаосу», коли співпадають усі модальності (тобто коли потенційно можливе не відрізняється від дійсного). Останні дні року, що минає, можна ототожнити з хаосом, що переде процесу творіння» [10, с.79]. А уявлення про душі померлих, які завітали в гості до нащадків верхи на коні, підтверджує доцільність трактування передноворічних днів як періоду, коли час зникає, зупиняється його рух, і минуле (в образі покійників), теперішнє (живі люди) і майбутнє (душі ще не народжених) опиняються в одній точці. Хоча серед селян на Закарпатті подекуди мотивація була іншою, більш простою та прагматичною – обряд з водінням коня у хаті перед Різдвом відбувався, «аби ціла родина була сильна й здорова, як ця тварина». Водночас на новорічну семантику цього обряду вказує можливість заміни коня на козу: в кого не було коня, ті водили по хаті козу. А відомий в Україні обряд водіння кози відбувався на свято Маланки, на Старий новий рік, оскільки коза асоціюється з місяцем, а відтак, і з циклічністю життя.

Ще одним українським різдвяним звичаєм, пов'язаним з культом померлих предків і з уявленням про об'єднання різних часових площин, було настилення сіна під скатертю, що вкривала святковий різдвяний стіл. Це сіно мало назву "баба", й, очевидно, асоціювалося з душами померлих жінок. Душі предків-чоловіків натомість нібито вселялися в "діда" (дідуха) – у сніп з соломи, зв'язаний господарем і поставлений у куток кімнати. Вірування, що в дідуха на Різдво вселяються душі померлих родичів (діди, прадіди) і у такий спосіб прилучаються до родини, дітей та внуків, було досить поширеним в Україні. (Хоча існувало й більш архаїчне повір'я, мовляв, в колоски, з яких сплетений дідух вселяється дух поля (щоб перезимувати), а під час засівання нив покидає хату й сприяє швидшому проростанню злаків). На Різдво Дідух інколи прикрашали цукерками, різнокольоровими стрічками, іншими речами (подібно до того, як зараз прикрашають ялинку), і всі ці прикраси мали семантику жертви душам померлих, які перебували у снопі соломи. За спостереженням Ю.Шилова, «Первісний Світолад індоевропейці та індоіранці пов'язували з Потойбічним Світом і Потойбічним Царством. Ось чому новорічні ритуали «світотворення» тісно поєднувалися з ідеєю «воскресіння» небіжчиків. Помітний і зворотний вплив: гробниці, горщики, амулети, тощо прикрашали календарями, хід яких мали «контролювати

й стимулювати» померлі» [7, с.251]. Очевидно, календар сприймався як метафора світового порядку, циклічності і зображувався на похованнях з метою утвердження безконечності існування життя людської душі та часу.

Різдвяні обряди, згідно зі звичаєм, розпочиналися після того, як на небі з'являлася перша зірка. Як відомо, зірки в українській міфології асоціювалися з душами людей, а світло в міфології мало семантику просвітлення, світла свідомості. Відтак, яскраву Зорю, яка з'явилася на небі у момент народження Ісуса Христа, варто трактувати як символ душі Сина Божого, світло божественної свідомості, архетип Самості. Е.Едінгер, з цього приводу відзначив: «Зірка, яка з'являлася на небі одночасно з народженням Христа на землі, - це ще один мотив подвійного народження. Він означає існування трансперсонального, космічного супутника Ісуса. Ця тема проявляється в сучасних снах. Церква... влаштувала святкування Різдва Христового у день зимового сонцестояння, і в такий спосіб приєднала його до язичницького обряду народження нового сонця, символічно еквівалентного Різдвяній зірці» [9].

На Закарпатті у вечір перед Різдвом, після того, як «зійшла перша зірка на небі, усі члени сім'ї разом ішли вмиватися снігом, виконуючи своєрідний обряд очищення (від хвороб і негараздів). Якщо ж снігу на Різдво раптом не було, вмивалися водою з криниці (цей обряд був обов'язковим). У долоні клали гроші і промовляли: «Такі би сь ме були здорові і багаті, як вода взимі і гроші в долонях». Після цього родина заходила до хати, всі молилися і сідали за стіл». Подібний ритуал ритуального вмивання відбувався і в ніч на 14 січня. «Всі члени родини, вставши до сходу сонця, йшли вмиватися, вкинувши попередньо в миску з водою срібні чи інші монети. Вмиваються грошима, щоб, поперше, бути гарними, а по-друге, щоб мати доволі грошей» [6, с. 83].

Можливо, вода і сніг асоціювалися з ідеєю першопочатку (первісних світових вод), оскільки, згідно з сюжетами більшості космогонічних міфів світу, на початку були тільки первісні води (хаос), які згодом через поєднання з вогнем, за сприяння сили думки та волі Божества разом утворили проявлений світ людей (індійський міф про створення світу Брахмою, народженим зі світового яйця, що плавало в первісних водах; подібний китайський міф про Пань-Гу...). Метафорично закінчення старого року й народження божества на несвідомому рівні сприймалося нашими предками, як занепад одного світу й народження іншого, нового. Тому на свято Різдва проектувався момент творення світу, звідси й необхідність омивання – як символ оновлення і очищення не тільки людини, яка здійснює цей акт, але й цілого світу, оскільки виконавець обряду сам стає проекцією або божества, або ж Всесвіту.

У селі Колочава «перед вечерею клали у миску розжарене вугілля, поливали його водою з ладаном і виголошували молитву в ореолі пари та своєрідних пахоців. Потім вітали один одного, бажаючи різних гараздів» [4, с. 74]. М.Еліаде слушно пов'язує такі обряди з космогонічними та есхатологічними міфами: «Погашення вогню, повернення душ померлих, суспільний безлад на зразок сатурналій, розпуста, оргії символізували занепад Космосу, його повернення в хаос. В останній день року Всесвіт розчинявся у первісних водах [...]. Світ, що існував протягом цілого року, зникав *по-справжньому* [...] Значення цієї періодичної регресії Світу в хаотичний стан було таким: всі "гріхи" року, все, що час забруднив і знів, знищувалося у фізичному сенсі слова [1, с.42]. Таким чином, вмивання снігом чи водою перед різдвяною вечерею символізувало оновлення життя самої особи, що вмивалася, а також, за аналогією – оновлення життя світу. Крім цього, вода в обрядах могла «символізувати вхід у підземний світ» [1, с.131] та бути об'єднуючою ланкою з потойбіччям, з душами померлих предків.

Ще один обряд символічного очищення відбувався на Старий новий рік, але основним засобом магичної трансформації тут поставав вогонь. «Сіно, солому та інші предмети, занесені в дім на Різдво, вимітали з хати, «все сміття збирали на одну купу, несли в сад і потрохи клали під кожне дерево, а потім його підпалювали» [6, с. 83] й у такий спосіб «обкурювали» садовину. Закарпатці вірили: якщо якесь дерево чи кущ не були «обкурени» димом зі спалених різдвяних атрибутів, воно не буде плодоносити протягом року. Тому на Старий новий рік колись «у кожному селі в кожному саду «курулося» під деревами» [6, с. 83]. Спалення атрибутів минулого року символізувало остаточне закінчення попереднього етапу життя, а дим, який здіймався з вогнища, тепер передавав енергію духам рослин і дерев, змушуючи їх плодоносити. Площина магичного впливу знову зміщувалася у сакральний час поза межі реального світу людей.

Література

1. Еліаде М. Священне й мирське; Міфи, сновидіння і містерії; Мефістофель і андрогін; Окультизм, ворожбитство та культурні уподобання / Мірча Еліаде; [пер. з нім., фр., англ. Г.Кьорян, В.Сахно]. – К. : Основи, 2001. – 591 с.
2. Кэмпбелл Дж. Тысячеликий герой. Пер. с англ. / Джозеф Кэмпбелл. – М.: "Рефл-бук", К.: «Ваклер», 1997. – 384 с.
3. Линтурь П. Угро-русская коляда / Петръ Линтурь. – Ужгородъ, 1942. – 61с.
4. М.В. Святвечірнѣ звѣчаѣ // Пчолка. Иллюстрированный мѣсячник для молодежи, родин и народа. – Ужгород, 1928 (Децембер). – Рочник VII. – Число 4. – С. 74-75.
5. Мусіхіна Л. Звірослов: Міфологема тваринного світу українців / Лілія Мусіхіна. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2013. – 192с.
6. Росоха С. Новый рок / Стефан Росоха // Наш родный край. Новинка для молодежи Подкарпатской Руси. – Тячово, 1930. – 83-84.
7. Шилов Ю. Брама Безсмертя / Юрій Шилов. – Київ: Журн. «Український світ», 1994. – 384с.
8. Щербей М. Святый вечер / Микола Щербей. // Наш родный край. Новинка для молодежи Подкарпатской Руси. – Тячово, 1930. – 81-82.

Ще одним символом Нового року, початку нового циклу були хлопчики-колядники, найбажаніші гості, що набували рис давнього божества, котре заклало основи життя Всесвіту. Набравши в кишені або рукавички зерна, хлопчики вирушали до сусідів і родичів засівати. Засівальне зерно мало бути обов'язково ціле, не облущене (ні в якому разі не крупа), оскільки тільки з такого зерна можуть вирости нові колоски (що символізує здатність до відтворення життя). Ритуал посівання, очевидно, дублював давній міф про створення світу, а на хлопчика проєктувався образ бога-творця. Найбільшу «коляду» міг заробити той юнак, який приходив посівати першим. Йому доручали обмолотити дідуха, який стояв на покутті від Різдва, й, відтак, метафорично відпустити духи предків та розпочати новий календарний цикл. Отже, «беручи символічну участь у зруйнуванні і новому творенні Світу, людина й сама відроджувалася, вона народжувалася знову, бо починалося нове буття. Кожного Нового року людина почувалася вільнішою і чистішою, бо позбувалася тягаря гріхів та помилок. Вона знову опинялася в казковому часі творення, а отже, часі священному і могутньому; священному, бо він був змінений присутністю богів; могутньому, бо цей час належав винятково найвеличнішому акту творення, створенню Всесвіту. Людина символічно знову ставала сучасником космогонії, була присутньою при створенні Світу» [1, с.57].

Кожна національна культура створила комплекс особливих календарних обрядодій, що відображають специфіку релігійного світогляду нації. Зокрема, традиційну різдвяну обрядовість на Закарпатті увиразнили кілька специфічних ритуалів: випікання карачуна, вмивання перед вечерею снігом, обв'язування стола ланцюгом, настилення соломом («баби») під скатерттю, «обкурювання» дерев... Завдяки виконанню новорічно-різдвяних обрядів людина символічно брала участь у сценарії народження Бога й Нового року й завдяки цьому отримувала можливість звільнитися від психологічних травм, неврозів й змоделювати для себе сценарій кращого життя в наступному часовому періоді.

9. Эдингер Э. Христианский архетип. Юнговское исследование жизни Христа [Электронный ресурс] / Режим доступа: https://www.e-reading.club/chapter.php/1022174/3/Edinger_-_Hristianskiy_arhetip._Yungovskoe_issledovanie_zhizni_Hrista.html
10. Элиаде М. Космос и история. Избранные работы. Пер. с французского и английского / Мирча Элиаде. – Москва: «Прогресс», 1987. – 321с.
11. Юнг К.-Г. Символическая жизнь. Пер. с англ. / К.-Г. Юнг. – Издание 2-е. – М.: «Когито-Центр», 2013. – 326 с.

Оксана ТИХОВСКАЯ

ЭТНОПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ БАЗИС ЗИМНЕГО ЦИКЛА КАЛЕНДАРНОЙ ОБРЯДНОСТИ В ЗАКАРПАТЬЕ

Аннотация. В статье рассмотрены новогодние и рождественские ритуалы украинского Закарпатья сквозь призму психоанализа. Проанализирована психологическая подоплека обрядов выпекания карачуна, вождения лошади (или козы) вокруг рождественского стола, умывания семьи перед ужином снегом, обвязывания праздничного стола цепью, подражания детей голосам животных, выстилания соломы под скатерть праздничного стола и на пол в горнице. Карачун рассматривается как символ окончания старого и начало нового годового цикла, как олицетворение зимнего солнца. Новогодний миф трактуется не только как метафорическое представление о начале жизни вселенной, но и как символическое предание о появлении обособленного сознания человека. Внимание акцентировано на связи новогодне-рождественских праздников с культом предков и представлениями о загробной жизни.

Ключевые слова: фольклор, миф, календарь, Рождество, Новый год, ритуал, поверья, психоанализ.

Oksana TYKHOVSKA

ETHNO-PSYCHOLOGICAL BASES OF WINTER CYCLE OF CALENDAR CUSTOMS OF TRANSCARPATIA

Annotation. In the article New Year and Christmas rituals of Ukrainians of Transcarpathia were shown through the prism of psychoanalysis. It was analyzed the psychological bases of such customs as: baking a karachun (round bread), going around the table with a horse (or a goat), washing up with the snow all members of the family before supper, binding the chain around the holiday table, imitating the voices of the animal by the children, laying a table and a floor with straw... Karachun is considered as a symbol of ending the old cycle and beginning the new one, as personification of winter sun. New Year myth is interpreted not only as metaphorical conception about the beginning of the universe life and also as a symbolic story about the appearance of separated human consciousness. In this article the stress is made on the connection of New Year and Christmas with cults of the ancestors and ideas about the other world. It is defined that calendar customs of winter cycle is based on myths about world creation from the egg and transition from chaos to ordered space. Magic custom activities are dealt with New Year and Christmas and their aim was to support world structure through the reconstruction of ancient myths about birth of the world, the sun, victory of the light god over power of darkness. In the article it is observed that because of repetitive New Year's custom activities the man helps fate/god to continue its life and in such a way he/she becomes like a creator. It was proved that the belief in objectiveness of ideal spirit in the human body is the projection of archetype of Self into visible world and this becomes the precondition of Christmas customs. The New Year and Christmas were associated with sacral time in consciousness of our ancestors, when borders between visible and invisible world were wiped off. By the language of psychoanalysis, the line between conscious and unconscious have become very thin and archetypes of collective unconscious can overcome the barrier easily and became accessible to consciousness. Thus, opportunity to generalize the archetype of Shade in beliefs of Transcarpatians is transformed in ability of animals to speak, to think and to damn during the period of Christmas holiday. For instance, when the countryman feeds domestic animals before Christmas he metaphorically "cajoles" his own instincts. The story of birth of the Christ metaphorically approves the idea of projection of Self archetype on conscious level.

Key words: folklore, myth, calendar, Christmas, New Year, ritual, belief, psychoanalysis.

Стаття надійшла до редакції 22.10.2017 р.

Тиховська Оксана Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури ДВНЗ «УжНУ».